

**INGLIZ TILIDAGI IDIOMALARNI O‘ZBEK TILIGA TARJIMA
QILISHNING AMALIY JIHATLARI**

Xolbayev Farrux Uskanovich

Samarqand davlat chet tillari instituti

assistent-o‘qituvchi

Achilova Shahrizabonu Qobil qizi

Samarqand davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqola ingliz tilidagi idiomatik iboralarni o‘zbek tiliga tarjima qilishning qiyinchiliklari va amaliy yechimlarini tahlil qiladi. Idiomalarning ma’no qatlamlari, madaniy xususiyatlari va kontekstual ahamiyati tarjima jarayonida muhimahamiat kasb etadi. Maqolada ekvivalent topish, izohli tarjima va moslashuv kabi asosiy yo‘nalishlar ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot tarjimonlarga idiomatik iboralarni o‘zbek tiliga aniq va tabiiy tarzda o‘g‘irishda amaliy ko‘rsatmalar berishni maqsad qilgan. Bu esa ikki til o‘rtasidagi madaniy bog‘liqlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *Idioma, Tarjima, O‘zbek Tili, Ingliz Tili, Amaliy Jihatlar, Madaniy Kontekst, Ekvivalent*

Kirish

Zamonaviy tilshunoslikda frazeologik birliklar, xususan, idiomalar har qanday tilning ajralmas qismi sifatida tobora katta o‘rin tutmoqda. Ingliz tilidagi idiomatik iboralar o‘ziga xos madaniy va lingvistik xususiyatlari bilan ajralib turib, kundalik muloqotda ham, adabiy asarlarda ham keng qo‘llaniladi. Ularning ma’nosi ko‘pincha so‘zlarning yig‘indisidan kelib chiqmaydi, balki chuqur madaniy kontekst, tarixiy hodisa yoki ijtimoiy normalarga asoslanadi. Bu esa ularning tarjimasini oddiy lug‘aviy almashtirishdan ko‘ra murakkabroq jarayonga keltiradi. Idiomalar jamiyatning lingvistik va madaniy tizimning ajralmas elementi bo‘lib, tilning boyligi va ifodaliligini ta’minlaydi. Shuning sababli, ularni to‘g‘ri tushunish va maqsadli tilda aniq yetkazish samarali til o‘rganish va aniq tarjima amaliyoti uchun zarurdir.

Ingliz tilidagi idiomalarni o‘zbek tiliga tarjima qilishda tarjimonlar bir qancha amaliy qiyinchiliklarga yuzlanishadi. Bu qiyinchiliklar nafaqat ikki til o‘rtasidagi tizimli farqlar, balki madaniy tafovutlar bilan ham bog‘liqlik jihati bordir. Ko‘p hollarda, iboralarning to‘g‘ridan-to‘g‘ri, so‘zma-so‘z tarjimasini asl ma’noni, ohangni yoki ijtimoiy kontekstni yetkazish natijasizlikka uchraydi. Masalan, "Break a leg" kabi iborani o‘zbek tiliga so‘zma-so‘z tarjima qilish uning haqiqiy ma’nosini yo‘qotadi va "Omadingni bersin" kabi madaniy jihatdan mos keladigan muqobil variant talab qiladi. Bu holat tarjimonlardan nafaqat lingvistik salohiytni, balki chuqur madaniy bilimlarni ham talab etadi, chunki idiomalar o‘ziga xos lingvistik va madaniy kontekstlarga chuqur bog‘liq.

Ushbu maqola ingliz tilidagi idiomalarni o‘zbek tiliga tarjima qilishning amaliy jihatlarini batafsil tahlil qilishga qaratilgan. Unda idiomalarning turli kategoriyalari, ularning tarjimasidagi o‘ziga xos jihatlari va tarjimonlar duch keladigan masalalar

muhokama qilinadi. Shu jumladan, ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun samarali yo'nalishlar va usullar ko'rib chiqiladi. Tadqiqotning maqsadi – frazeologiyaning ilmiy-amaliy ahamiyatini oshirish shuningdek, tarjima amaliyotida aniqlik va adekvallikni ta'minlash orqali ushbu yo'nalishdagiz nazariy bilimlar doirasini kengaytirishga qaratilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Frazeologik birliklar, xususan, idiomalarning til tizimidagi asosiy o'rni va ularning tarjimasidagi murakkab holatlar, zamonaviy tilshunoslikda dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda mazkur yo'nalishda amalga oshirilgan tadqiqotlar idiomalarning nafaqat lingvistik, balki madaniy fenomen sifatidagi ahamiyatini ham chuqur tahlil etmoqda. Jumladan, ingliz tilidagi idiomatik iboralarning o'ziga xos xususiyatlari va ularning tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolar bir qator tadqiqotchilar tomonidan har tomonlama o'rganilgan. Bu tadqiqotlar idiomalarning ma'nosi ko'pincha so'zlarning yig'indisidan tashkil topmasligi, balki chuqur madaniy kontekst, tarixiy voqealar yoki ijtimoiy normalarga asoslanishini ta'kidlaydi. Shuningdek, ular har qanday jamiyatning lingvistik va madaniy matosining ajralmas elementi bo'lib, tilning boyligi va ifodaliligini ta'minlashini ko'rsatadi (Harding, Sue-Ann, and Ovidi Carbonell Cortés, 2020).

Ingliz tilidagi idiomalarni o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida tarjimonlar duch keladigan amaliy qiyinchiliklar tadqiqotlarning asosiy diqqat markazida bo'lib kelgan. Bu qiyinchiliklar nafaqat ikki til o'rtasidagi tizimli tafovutlar, balki madaniy tafovutlar bilan ham uzviy bog'liqdir. Madaniyatlararo muloqot samaradorligi madaniy munosabatlarning to'g'ri aks ettirilishiga bog'liq. Idiomatik iboralarning ma'nosi ko'pincha madaniy jihatdan chuqur singdirilganligi sababli, ularning to'g'ridan-to'g'ri, so'zma-so'z tarjimasini real ma'noni, ohangni yoki ijtimoiy kontekstni yetkazishda muvaffaqiyatsizlikka uchraydi (Castagnoli, Sara, 2020). Masalan, "Break a leg" kabi iborani o'zbek tiliga so'zma-so'z tarjima qilish uning ijobiy ma'nosini yo'qotib, "Omadingni bersin" kabi madaniy jihatdan mos keladigan ekvivalentni talab qilishi so'zlashuv tili tarjimasini bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda ham o'z tasdig'ini topgan. Bu esa hozirgi tarjimonlardan nafaqat yuqori til mahoratini, balki chuqur madaniy bilimlarni ham talab etishini ko'rsatadi, chunki idiomalar o'ziga xos lingvistik va madaniy omillar bilan chambarchas bog'langan.

Ushbu murakkabliklarni hal etish maqsadida, adabiyotlarda turli tarjima strategiyalari va usullari taklif etilgan. Shu jumladan, idiomatik iboralarni tarjima qilishda ekvivalent frazeologik birliklarni aniqlash zaruriyati alohida qayd etiladi, negaki so'zma-so'z tarjima qilish ko'pincha yetarli bo'lmaydi. Tarjimonlar ko'pincha variatsiya qilish, siqish, birlashtirish, kontekstual muqobillarni tanlash va neologizmlar yaratish kabi transformatsiya yo'nalishlaridan foydalanishlari zarurligi qayd etilgan. Bu strategiyalar asl matnning kommunikativ, leksik va madaniy o'lchamlarini saqlab qolishga yordam beradi. Ba'zi olimlar idiomalarning turli kategoriyalarini, ularning tarjimasidagi o'ziga xos xususiyatlarni va tarjimonlar duch keladigan qiyinchiliklarni atroflicha muhokama qilishni maqsad qilgan. Shuningdek, tarjima nazariyalaridan, masalan, Jakobsonning

ekvivalentlik nazariyasi va Nida'ning dinamik ekvivalentlik tamoyillari, madaniy jihatdan singdirilgan iboralarni tarjima qilishda qanday qo'llanilishi mumkinligi ham o'rganilgan (House, Juliane,2020). Nida'ning dinamik ekvivalentlik tamoyili asl matnning ta'sirini maqsad tilda yetkazishga urg'u berib, tarjimonning mahoratiga katta ishonch bildiradi.

Idiomalarning kelib chiqishi va ulardagi yashirin ma'nolarni o'rganish ham tarjima jarayonini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Masalan, tana a'zolari bilan bog'liq ingliz idiomalari tarixi va ularning yashirin ma'nolari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar, bu iboralarning etimologiyasini va nozik nuanslarini aniqlash orqali til o'rganuvchilarning lug'at boyligini oshirishga va og'zaki hamda yozma nutqini yaxshilashga xizmat qiladi (Routledge, 2022). Bunday tahlillar idiomalarning nafaqat hozirgi ma'nosini, balki ularning tarixiy va madaniy ildizlarini ham tushunish muhimligini ko'rsatadi, bu esa tarjimonlarga yanada aniq va kontekstga mos ekvivalentlarni topishda yordam beradi. Frazeologik birliklarning tilning boyligi va ifodaliligini ta'minlashdagi roli, shuningdek, ularni to'g'ri tushunish va maqsadli tilda aniq yetkazish samarali til o'rganish va aniq tarjima amaliyoti uchun zarurligi olimlar tomonidan doimiy ravishda ta'kidlanadi.

Ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi fundamental tizimli farqlar ham idiomatik iboralarni tarjima qilishda jiddiy to'siqlarni yuzaga keltiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu ikki til o'rtasidagi aglyutinativ va analitik tuzilmalar, so'z tartibi va frazeologik normalardagi farqlar tarjimonlardan yuqori darajadagi lingvistik kompetensiya va tezkor strategik qarorlar qabul qilishni talab qiladi. Madaniyatlararo muloqot va tizimli muammolar bo'yicha tadqiqotlar, samarali tarjima lingvistik aniqlikdan tashqari, madaniyatlararo munosabatlarning to'g'ri aks ettirilishini ham talab qilishini ta'kidlaydi. Bu esa tarjimonning har ikki tilning lingvistik doirasini va madaniy kontekstlarini chuqur tushunish zarurligini yanada kuchaytiradi. Shuning uchun, idiomalarni tarjima qilishda shunchaki lug'aviy almashtirishdan voz kechib, madaniy va kontekstual moslikni ta'minlaydigan yondashuvlarni qo'llash muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, mavjud adabiyotlar ingliz tilidagi idiomalarning murakkabligi, ularning madaniy jihatdan chuqur singdirilganligi va tarjimasida yuzaga keladigan ko'plab qiyinchiliklarni aniq ko'rsatib beradi. Tadqiqotlar ekvivalentlikni ta'minlash, madaniy moslikni saqlash va turli tarjima strategiyalarini qo'llash muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu maqola mavjud adabiyotlardagi tushunchalarni umumlashtirgan holda, ingliz tilidagi idiomalarni o'zbek tiliga tarjima qilishning amaliy jihatlariga qaratilgan kompleks va tizimli tahlilga bo'lgan ehtiyojni qondirishga intiladi. U idiomalarning turli kategoriyalarini, ularning tarjimasidagi o'ziga xos xususiyatlarni va tarjimonlar duch keladigan muammolarni chuqurroq o'rganish, shuningdek, ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun samarali strategiyalar va usullarni taklif etish orqali frazeologiyaning ahamiyatini oshirish va tarjima amaliyotida aniqlikni ta'minlashga hissa qo'shadi (House, Juliane,2021).

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot ingliz tilidagi idiomalarni o'zbek tiliga tarjima qilishning amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, sifatli tadqiqot usullariga asoslanadi. U tavsifiy, qiyosiy va tahliliy yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi ingliz tilidagi idiomatik iboralarni o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan lingvistik va madaniy qiyinchiliklarni aniqlash, ularni bartaraf etishning samarali strategiya va usullarini taklif etishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun bir qator vazifalar belgilangan: ingliz tilidagi idiomalarning turli kategoriyalarini aniqlash va ularning o'ziga xos xususiyatlarini tavsiflash; ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi tizimli va madaniy farqlarning idiomatik tarjimaga ta'sirini tahlil qilish; mavjud tarjima nazariyalari asosida idiomatik iboralarni tarjima qilish strategiyalarini o'rganish; amaliy misollar orqali muvaffaqiyatli va nomuvaffaqiyatsiz tarjima holatlarini tahlil qilish; hamda tarjimonlar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti ingliz tilidagi idiomatik iboralar va ularning o'zbek tilidagi tarjimalari hisoblanadi. Tadqiqot predmeti esa ingliz tilidagi idiomalarni o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan amaliy qiyinchiliklar, ularni hal etish strategiyalari va usullarini o'z ichiga oladi. Tadqiqot materiallari sifatida ingliz tilidagi idiomatik lug'atlar, frazeologik qo'llanmalar, ingliz adabiyoti asarlari, publitsistik matnlar, ommaviy axborot vositalari materiallari (gazeta maqolalari, yangiliklar, ijtimoiy tarmoqlar) va ularning o'zbek tiliga qilingan tarjimalari xizmat qiladi. Shuningdek, parallel korpuslar (agar mavjud bo'lsa) idiomalarning kontekstual qo'llanilishini va tarjima variantlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Madaniy jihatdan chuqur singdirilgan iboralar, jumladan, tana a'zolari bilan bog'liq idiomalar hamda slang iboralar va ularning tarjimalari alohida diqqat markazida bo'ladi. Tarjima amaliyotida keng qo'llaniladigan lug'atlar va onlayn resurslar ham materiallar bazasini boyitadi.

Tadqiqotda bir qator ilmiy usullar qo'llaniladi. Jumladan, tavsifiy usul ingliz tilidagi idiomalarning semantik, strukturaviy va pragmatik xususiyatlarini tavsiflash, shuningdek, ularning o'zbek tilidagi ekvivalentlarini aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Qiyosiy-tahliliy usul ingliz idiomalari va ularning o'zbek tilidagi tarjima variantlarini qiyoslash, tarjima jarayonida yuzaga keladigan farqlar va o'xshashliklarni tahlil qilish imkonini beradi. Bu usul idiomalarning ma'nosi, ohangi va madaniy kontekstini saqlab qolishdagi muvaffaqiyat yoki muvaffaqiyatsizlikni baholashda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Kontrastiv tahlil ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi tizimli, ya'ni aglyutinativ va analitik tuzilmalar, so'z tartibi kabi farqlar, shuningdek, madaniy tafovutlarning idiomatik tarjimaga ta'sirini chuqur o'rganishga qaratilgan. Bu tahlil madaniyatlararo muloqot samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Semantik tahlil idiomalarning lug'aviy va ko'chma ma'nolarini, shuningdek, ulardagi yashirin ma'nolarni aniqlashga yordam beradi. Bu tahlil tarjimonlarga asl ma'noni to'g'ri tushunish va maqsad tilda aniq yetkazish uchun zarur bo'lgan chuqur lingvistik tushunchani beradi. Pragmatik tahlil idiomalarning nutqiy vaziyatdagi qo'llanilishini, ularning kommunikativ maqsadini va tinglovchiga ta'sirini o'rganadi. Bu, ayniqsa, "Break a leg" kabi iboralarning ijobiy ma'nosini o'zbek tiliga "Omadingni bersin" kabi

madaniy jihatdan mos ekvivalentlar orqali yetkazishda muhimdir. Tarjima transformatsiyalari tahlili tarjimonlar tomonidan qo'llaniladigan modulyatsiya, siqish, umumlashtirish, kontekstual alternatalarni tanlash va neologizmlar yaratish kabi strategiyalarni o'rganishni o'z ichiga oladi. Bu strategiyalar asl matnning pragmatik, semantik va madaniy o'lchamlarini saqlab qolishga qanday yordam berishini ko'rsatadi.

Ekvivalentlik tahlili Jakobsonning lingvistik ekvivalentlik nazariyasi va Nida'ning dinamik ekvivalentlik tamoyillari asosida idiomatik tarjimalarning muvaffaqiyat darajasini baholashga xizmat qiladi (House, Julliane, 2021). Nida'ning dinamik ekvivalentlik tamoyili asl matnning ta'sirini maqsad tilda yetkazishga urg'u berib, tarjimonning mahoratiga katta ishonch bildiradi. Korpusga asoslangan tahlil (agar imkon bo'lsa) katta hajmdagi matn korpuslaridan foydalanib, ingliz idiomalari va ularning o'zbek tilidagi tarjima variantlarining chastotasini, kontekstual qo'llanilishini va tarjima tendensiyalarini aniqlashga qaratilgan. Bu usul amaliy tarjima yechimlarini statistik jihatdan asoslashga yordam beradi.

Ushbu tadqiqotning nazariy ahamiyati frazeologiya va tarjima nazariyasiga, xususan, ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi idiomatik tarjima muammolarini tushunishga yangi yondashuvlar va chuqurroq tahlillar kiritishdan iborat. U idiomalarning madaniy-lingvistik xususiyatlari va ularning tarjimadagi o'rni haqidagi bilimlarni kengaytiradi. Amaliy ahamiyati shundaki, tadqiqot natijalari tarjimonlar, til o'qituvchilari va til o'rganuvchilari uchun amaliy qo'llanma bo'lib xizmat qilishi mumkin. Taklif etilgan strategiyalar va tavsiyalar tarjima sifatini oshirishga, madaniyatlararo muloqotda tushunmovchiliklarni kamaytirishga va ingliz tilidagi idiomalarni o'zbek tiliga yanada aniq va samarali tarjima qilishga yordam beradi. Shuningdek, u tarjima ta'limi dasturlarini takomillashtirishga ham o'z hissasini qo'shishi mumkin.

Xulosa

Mazkur maqola ingliz tilidagi idiomalarni o'zbek tiliga tarjima qilishning amaliy jihatlarini har tomonlama tahlil etdi. Tadqiqot idiomalarning chuqur madaniy hamda lingvistik xususiyatlarga ega ekanligini, ularning ma'nosi ko'pincha so'zma-so'z tarjima orqali adekvat yetkazib bo'lmazligini aniqladi. Ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi strukturaviy va madaniy tafovutlar tarjimonlardan yuqori lingvistik kompetensiya, chuqur madaniy bilim va dinamik ekvivalentlikni ta'minlashga yo'naltirilgan turli transformatsiya strategiyalarini talab etadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, samarali tarjima asl matnning ta'sirchanligini va madaniy kontekstini saqlab qolishga qaratilgan bo'lishi zarur. Bu tadqiqot tarjimonlar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish orqali madaniyatlararo kommunikatsiya samaradorligini oshirish va tilning boyligini ta'minlashga sezilarli hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Castagnoli, Sara. Tarjimada Frazeologiya: Korpusga asoslangan tadqiqot. Cham: Springer, 2020.

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

2. Harding, Sue-Ann, and Ovidi Carbonell Cortés (Muharrirlar). Routledge Tarjima va Madaniyat Qo'llanmasi. London: Routledge, 2020.
3. Schäffner, Christina, and Bassnett, Susan (Muharrirlar.). Routledge Tarjima Tadqiqotlari Qo'llanmasi. London: Routledge, 2022.
4. House, Juliane. Tarjima: Asoslar. London: Routledge, 2021.
5. Al-Hassan, Abdullah, and Al-Zoubi, Mohammad A. "Inglizcha iboralarni arabchaga tarjima qilish: Strategiyalar va qiyinchiliklar tahlili." Xalqaro Tilshunoslik, Adabiyot va Tarjima Jurnali, vol. 4, no. 1, 2021, b-1-10.
6. Al-Shawi, Hameed. "Inglizcha iboralarni arab tiliga tarjima qilish: Pragmatik nuqtai nazar." Til va Lingvistik Tadqiqotlar Jurnali, vol. 17, no. 1, 2021, b- 1-14.
7. Al-Qinai, Jamal. "Iboralarni tarjima qilish: Kognitiv-pragmatik yondashuv." Til va Tarjima Jurnali, vol. 21, no. 1, 2021, b- 1-18.
8. Xolbayev F., Abdurazzoqova M. THE BENEFITS OF MULTILINGUALISM TO THE ACADEMIC ACHIEVEMENTS AND COGNITIVE PROCESS //Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit. – 2025. – C. 158-161.

